

”Det gamle rådhus” og dets historie

Bygningen, som i dag huser Skovgaard Museet, har altid stået centralt i Viborgensernes bevidsthed. Senest fra engang i 1400-tallet lå her det rådhus, som byens styre brugte til mødevirksomhed, rettergang og fester. Det var bygget af mursten, havde ifølge en tegning fra 1600-tallet kamtakkede gavle og tykke mure og hvilede på et fundament af kraftige sten.

De tykke fundamentmure var det eneste, som blev tilbage, da rådhuset ligesom næsten alle Viborgs officielle bygninger blev offer for den store brand i juni 1726. Da ilden var slukket, stod byen tilbage med en række sodsværtede ruiner af de fordums kirker, rådhus og embedsboliger, og bystyret så ikke anden udvej af trængslerne end at appellere til Kongen om henstand med skatter og økonomisk hjælp til genopbygningen. Nu var det så heldigt, at man havde sine forbindelser ved hoffet, endda helt tæt på kongen, i form af sekretær i det danske Kancelli, Christian Møinichen. Han var gift med en af byens velhavende købmandsdøtre og havde tidligere haft embede i byen. Han henvendte en delegation fra byen sig til, og han lovede at fremlægge sagen for kongen. Henvendelsen og byens generelle elendige tilstand gjorde udslaget, og kongen udskrev en særlig skat til hjælp for den trængte by. Skatten indbragte næsten 53.000 rigsdaler, så man kunne med fortrosthed gå i gang med at engagere en af landets bedre bygmestre, med god erfaring i netop genopbygningen af kirker og rådhus. Han hed Claus Stallknecht, boede dengang i Altona ved Hamborg, som hørte under den danske konge, og han påtog sig arbejdet sammen med et hold erfarne bygningshåndværkere for den runde sum af 36.000 rigsdaler for arbejdet med fire bygninger: rådhuset, domkirken, bispens bolig og Sortebrødre kirke.

Året efter branden var håndværkerne færdige med restaureringen af Sortebrødre kirke og bispeboligen, som var de mindst beskadigede, og i 1728 begyndte arbejdet på rådhuset og domkirken. Efterhånden som det skred frem, blev det tydeligt, at der ikke var helt så mange midler til rådighed, som først antaget. Blandt andet havde ingen vist helt regnet med, at den gode Møinichen tog sig godt betalt for sin formidlerrolle. Omkring en femtedel af den indkomne skat kom aldrig længere end til hans lommer, så af og til måtte Stallknecht og hans bygmester og bror Kay Stallknecht finde på billige, ikke altid så langtidsholdbare løsninger, noget der især kom til at præge domkirken. Men rådhuset blev hans mesterstykke i Viborg, opført helt i den moderne senbarokke stil, som man også kendte den fra København, Altona og Randers.

Ved rejsegildet i september 1728, hvor spiret med kuglefløj og krone i ægte guld blev rejst, holdt man stor fest med musik og en sang digtet til lejligheden:

Rejs Dig Viborg af din aske,

Slæng den gamle svedne dragt,

Se, det faldne grus kan braske

Med en kongeværdig pragt.

Se kuns, hvor det rådhus ny

Rækker spir mod højen sky,

Viser landet sine tårne

Stoltere end som tilforne

Håndværkerne fik gode drikkepenge ved den lejlighed, ”for desto mere at opmuntre dem til det øvrige fuldfærdigelse”.

Og færdigt blev huset i løbet af 1729, så magistraten i januar 1730 kunne holde den første rådstueret i huset. Byens borgere og magistraten glædede sig over at have fået et smukt og velindrettet rådhus med plads til de forholdsvis få offentlige funktioner, man havde brug for. Stallknecht fik sine aftalte 36.000 rigsdaler, med et tillæg af ca. 3.000 rigsdaler for ekstraudgifter, og den gode Møinichen sin belønning i form af næsten 10.000 rigsdaler.

I kælderen med hvælvede lofter blev der indrettet fængselsceller til de forhærdede kriminelle – tyveknegte, mordere og horkarle. Her blev de sat ind på det bare lergulv og holdt på plads af tunge fodlænker, der var gjort forsvarligt fast i ringe i væggen, som stadig kan ses. Resten af kælderen blev brugt til forskellige formål, blandt andet bolig for arrestforvareren og opbevaring af byens brandsprøjte.

På loftet under det store valmede tag blev der plads til opbevaring af diverse dokumenter, og derudover var der en særlig fængselsafdeling, hvor der var plads til byens gældsfangere. Det var skik og brug, at gældsfangere ophold blev betalt af deres kreditorer, og skulle de have en chance for at få nogle af deres penge igen, var de nødt til at forsyne deres gældsatte medborgere med lidt bedre føde, end den fangerne i kælderen kunne regne med. Måske er det en sådan forsyning, der dukkede op ved en af de mange senere restaureringer i form af et hårdkogt æg indpakket i en avis. Hverken i kælderen eller på loftet var der muligheder for varme, så i bedste fald har det været en kold fornøjelse at sidde i fængsel i Viborgs rådhus.

Midteretagen – den høje stue - var reserveret til de officielle forretninger, der fik tildelt hver et af de fire siderum, der vendte ud til den store fællessal, som gik igennem hele husets bredde. Det nordvestlige rum blev brugt af byens råd til deres møder. Det var som det eneste udstyret med en kakkellovn, og udsmykningen var også lidt finere med stukornamenter i loftet. Her blev der også holdt byting under forsæde af byfogeden hver mandag til afgørelse af de politimæssige opgaver.

Det sydvestlige rum blev brugt af rådstueretten til afgørelse af civilretslige sager, mens det sydøstre i starten blev brugt som provste- og landemodesal, senere var det herredstinget, som holdt sine møder her. Den nordøstre sal blev brugt til session og møder med de udvalgte borgere, og her og i det sydøstre rum hang de tolv billeder af de oldenborgske konger til og med Frederik den V., som i dag findes på Hald Hovedgaard og på Viborg Museum.

Midtersalen, som også fik sin særlige loftsudsmykning, blev brugt, når der blev holdt borgerforsamlinger, men da den ikke var opvarmet, blev brugen af den indskrænket til fester og andre selskabelige arrangementer som teater og forevisning af mekaniske kunster. Især dannede salen ramme om de årlige fejring af kongefamiliens fødselsdage, og de blev alle omhyggeligt refererede i byens nye avis, Den Viborg Samler, hvor det blev noteret, hvad der blev serveret af spiseligt og drikkeligt. Alle Viborgs højeste embedsmænd var gerne til stede, af og til med gemalinder, og der blev udbragt mangan en skål for kongen, kronprinsen, kronprinsessen, arveprinsen og hans frue, og for enkedronningen. Dertil kom skåler for alle de tilstedeværende embedsmænd, så man kan nok undre sig, om de var i stand til at stå op til sidst. Da blev bordene nemlig ryddet, og stadsmusikanterne spillede op til menuetter og engelske danse. I pauserne kunne man forfriske sig med punch, og det har sikkert været nyttigt, da festerne ifølge avisen varede til den lyse morgen, hvor man kunne se de gode borgere sejle hjem til deres senge. I øvrigt lå de fleste af de kongelige fødselsdage i slutningen af 1700-tallet i januar måned, hvor det først bliver lyst hen ad klokken 8, så viborgenserne var vant til at holde ud.

Byen begyndte langsomt at komme på fode i løbet af 1700-tallet, indbyggertallet steg, og dermed også kravene til byens administration. Rådhuset blev stadig brugt til sit formål, men i årene 1848-51 og igen i 1867 var der også militært sygehus i den store sal. I 1861 dannede rådhuset ramme om byens første arkæologiske udstilling i anledning af Frederik den Syvendes besøg i byen, og den udvidede oldsagssamling rykkede i 1890 ind i stueetagen, for senere at overtage hele bygningen til det, der nu hed Viborg Stiftsmuseum. I 1874 indviede man byens nye rådhus på østsiden af Stænderpladsen, og Stallknechts lille barokbygning var nu "det gamle rådhus".

I 1980 blev der i forbindelse med en større rocade mellem de kommunale bygninger flyttet rundt på museumsgenrerne. Stiftsmuseet flyttede sine kulturhistoriske samlinger til bygninger på Hjultorvet, og i 1981 indrettede Skovgaard Museet sig i det gamle rådhus med kontorer i Telegrafbygningen ved siden af.

Marianne Bro-Jørgensen

mag.art. i historie og forhenværende museumsinspektør ved Viborg Stiftsmuseum